

SŁAWOMIR MARCHEL

HONOR MEUS

KARDYNAŁA PUZYNY

WIZJA KOŚCIOŁA, PAŃSTWA I NARODU

HISTORIA
HEREDITAS
ECCLESIA

Honor meus

TOM 16

SERIA POD REDAKCJĄ

KS. DR. HAB. ANDRZEJA BRUŹDZIŃSKIEGO, PROF. UPJPII
I DR. HAB. TOMASZA GRAFFA

MIĘDZYNARODOWY KOMITET REDAKCYJNY:

KS. PROF. DR HAB. JACEK URBAN – PRZEWODNICZĄCY, POLSKA
MGR. PŘEMYSL BAR, PH.D., CZECHY
JUDR. MGR. GABRIEL LUKÁČ, SŁOWACJA
PROF. DR HAB. ZDZISŁAW NOGA, POLSKA
PROF. PHDR. JIŘÍ TRÁVNÍČEK, CZECHY
KS. PROF. DR HAB. ROBERT TYRAŁA, POLSKA
KS. PROF. DR HAB. ANDRZEJ WITKO, POLSKA

Sławomir Marchel

Honor meus

Kardynała Puzyny
wizja Kościoła, państwa i narodu

Kraków–Opole 2022

Sławomir Marchel
Uniwersytet Opolski
Archiwum Państwowe w Opolu
ID <https://orcid.org/0000-0002-7809-1956>
✉ s.marchel@opole.ap.gov.pl

© Copyright by Sławomir Marchel, 2022

Recenzenci: prof. dr hab. Norbert Kasperek
ks. prof. dr hab. Jacek Urban

Opracowanie redakcyjne: Agnieszka Sabak
I redakcja: Maria Szwed

Projekt okładki: Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-643-2 (druk)
ISBN 978-83-8138-644-9 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381386449>

Na okładce wykorzystano portret Jana Puzyny
autorstwa Kazimierza Pochwańskiego, przed 1911 rokiem,
źródło: <https://sdm.upjp2.edu.pl/dziela/portret-jana-puzyny>

Kopie cyfrowe ilustracji zamieszczonych na kolorowej wklejce
wykonali Ł. Michalak (s. 1-3) oraz A. Siwy (s. 4)

Publikacja sfinansowana przez Archiwa Państwowe

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Przedmowa	7
Wstęp	II
Nota edytorska.....	25
I. Jan Duklan Maurycy Paweł Puzyna (1842-1911).....	27
Dzieciństwo i lata edukacji.....	27
Lwów i Przemyśl.....	34
Powrót do Lwowa.....	47
Biskup krakowski.....	59
Nieugięty kardynał	71
Choroba i śmierć	82
Życie prywatne Jana Puzyny	85
II. Wizja Kościoła w pismach Jana Puzyny	89
Sytuacja Kościoła powszechnego na przełomie XIX i XX wieku	89
Sytuacja Kościoła na ziemiach polskich	108
Pobożność katolicka na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku w świetle pism Jana Puzyny	118
Relacje Jana Puzyny z przedstawicielami duchowieństwa katolickiego.....	133
Misja Kościoła rzymskokatolickiego w wykładzie Jana Puzyny.....	141
III. Wizja państwa w pismach Jana Puzyny.....	149
Relacje państwo–Kościół w XIX i na początku XX wieku.....	149
Obowiązki obywatelskie katolika	166
Rodzina jako podstawa trwałości państwa	177
Monarchia habsburska jako państwo idealne	180

IV. Wizja narodu w pismach Jana Puzyny	185
Świadomość narodowa na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX stulecia	185
Ideologia narodowa w programach polskich stronnictw politycznych w Galicji	189
Katolik znaczy Polak? W poszukiwaniu modelu postawy patriotycznej	194
Rola religii katolickiej w umacnianiu tożsamości narodowej Polaków	205
Stosunek do nacjonalizmu i patriotyzmu	212
 Zakończenie	221
Bibliografia	229
Aneks	245
Nr 1. Rozprawka miana na wieczorku literackim u L[eona] Sapiehy w czerwcu 1874. Ukształcenie człowieka w podmiotowym i przedmiotowym znaczeniu	245
Nr 2. List Karola Orłowskiego do Jana Puzyny	253
Nr 3. List ks. Jana Puzyny do ks. Karola Grabowskiego CR	254
Nr 4. List ks. Jana Puzyny do ks. Karola Grabowskiego CR	255
Nr 5. List ks. Jana Puzyny do ks. Karola Grabowskiego CR	257
Nr 6. List biskupa Jana Puzyny do ks. Karola Grabowskiego CR	258
Nr 7. List biskupa krakowskiego kardynała Albina Dunajewskiego do biskupa sufragana lwowskiego Jana Puzyny	259
Nr 8. List biskupa Jana Puzyny do generała zmartwychwstańców Waleriana Przewłockiego CR	260
Nr 9. List biskupa Jana Puzyny do generała zmartwychwstańców Pawła Smolikowskiego CR	261
Nr 10. [Restaurować Polskę]	262
Nr 11. [Zadania religii katolickiej w Polsce]	264
Nr 12. O gazetach	265
Nr 13. List kardynała Jana Puzyny do generała zmartwychwstańców Jana Kasprzyckiego CR	267
 Streszczenie	269
Summary	271
Indeks osobowy	273

Przedmowa

Honor meus...

Przywołanie kategorii czci, honoru w odniesieniu do własnej osoby sygnalizuje sytuację, w której odczuwane jest zagrożenie polegające na dokonanej przez środowisko negatywnej ocenie konkretnego czynu, naruszającego zasady mocno lokowane w rozumowaniu o charakterze aretologicznym. Zacytowane słowa w sposób najprostszy charakteryzują głównego bohatera niniejszej książki, obecnego zwłaszcza na kartach dzieł historycznych, w kontekście wydarzeń do dziś budzących niemałe kontrowersje. Zaczepnięto je ze świadectw mówiących o tym, w jaki sposób zwykł odpowiadać Jan Puzyna kardynałom włoskim i francuskim, którzy po konklawe w 1903 r. zwracali się do niego, używając zwrotu *puteat te* (wstydz się)¹. Odwoływanie się przez obie strony przywołanej wyżej sceny do kategorii honoru i wstydu było nie tylko odzwierciedleniem oceny określonych postaw przez uczestników tamtych wydarzeń. W ich tle dostrzec można również zderzenie różnych koncepcji honoru, uwarunkowanych historycznie i kulturowo, ilustrujących w szerszym kontekście zauważalny od końca XIX stulecia proces zastępowania etyki honoru etyką godności osoby ludzkiej.

Pierwsze słowa tytułu przedkładanej czytelnikowi książki mają w mojej intencji na celu odniesienie się do przestrzeni wartości bliskich kardynałowi Puzynie, jak się zdaje nie tylko gdy wypowiadał przytoczoną wyżej frazę². Przybliżenie tego zagadnienia pozwoli lepiej zrozumieć zarówno istotę

¹ Por. L. Trincia, *Conclave e potere politico. Il veto a Rampolla nel sistema delle potenze europee, 1887-1904*, Roma 2004, s. 217, *Religione e società*, 46.

² Więcej na temat pojęcia honoru w języku polskim zob.: M. Grzeszczak, *Honor w języku polskim*, [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 5, *Honor*, red. J. Bartmiński et al., Lublin 2017, s. 115-147; M. Wileczek, „Honor” w polszczyźnie XIX w., „Bogactwo Polszczyzny w Świetle Jej Historii” 2012, t. 4, s. 127-142.

wydarzeń, które miały miejsce ponad sto lat temu, jak i źródła nieporozumień wynikających z nadużywania słowa honor przy rozmaitych okazjach, co zauważają zwłaszcza baczni obserwatorzy współczesnego teatru życia publicznego.

W kulturze europejskiej honor wiązany był przez stulecia ze sferą społecznej aktywności jednostki, co sprawiało, że używano go najczęściej w odniesieniu do zespołu określonych ludzkich cech, wynikających z urodzenia oraz wychowania, lub z szacunku, którym cieszyła się dana osoba ze względu na szczególne zasługi, status majątkowy albo zajmowane stanowisko. Takie postrzeganie zakłada niezmiennność pojęcia honoru w pierwszym przypadku lub jego ewoluowanie wraz ze zmianami historyczno-kulturowymi – w drugim.

James Bowman, poddając dogłębnej analizie historię honoru, zauważył, że postrzegano go również przez pryzmat przynależności do wspólnoty, w wymiarze społecznym lub ideowym. Mogło to być zatem uczestniczenie wynikające z urodzenia – jak w przypadku arystokracji – lub sprawowania określonej roli w sferze publicznej czy też przestrzegania w życiu ściśle określonych zasad. Przypisywanie różnym grupom danych cech powodowało zresztą nierzadko utożsamianie wspólnoty rzeczywistej z ideową³. Tak było w przypadku szlachty i arystokracji, którym przez stulecia rezerwowano cnoty rycerskie jako immanentne cechy stanów. Nie oznacza to, że pozostałe grupy społeczne, a z czasem również zawodowe, nie przyswoiły i nie wykształciły własnych reguł pozwalających na definiowanie zachowań i osób uznawanych za honorowe⁴.

W epoce nowożytnej rozpoczął się proces przekształcania wzorca rycerza, zwłaszcza chrześcijańskiego, w bliższy nam wzór *gentlemana* (*gentiluomo*). Pozwoliło to między innymi na regulowanie zasad stosowania siły w życiu społeczności, co znalazło wyraz w nieformalnych i formalnych kodeksach honorowych, w tym wydawanych drukiem na przełomie XIX i XX w.⁵

Na gruncie polskim honor przez wieki utożsamiany był z pojęciem czci przysługującej przede wszystkim przedstawicielom stanu szlacheckiego⁶.

³ J. Bowman, *Honor: A History*, New York 2006.

⁴ *Ibidem*; zob. też: J. Korczak-Siedlecka, Czy chłop miał honor? Zastosowanie kategorii honoru w badaniach nad społeczeństwem nowożytnym, „Kwartalnik Historyczny” 2018, z. 3, s. 633-655.

⁵ Przykładami mogą być: *Kodeks honorowy i reguły pojedynku*, oprac. Z.A. Pomian, Lwów 1899; W. Boziewicz, *Polski kodeks honorowy, cz. 1, Zasady pokojowego postępowania honorowego*, Warszawa-Kraków 1919.

⁶ Por. J. Korczak-Siedlecka, *op. cit.*, s. 645-651. Autorka zauważa, że takie traktowanie zagadnienia przez rodzimą historiografię prowadzi do zubożenia dyskursu na temat honoru, podając przykłady funkcjonowania pojęcia w społecznościach wiejskich.

W dobie schyłkowej istnienia I Rzeczypospolitej emocje, które towarzyszyły ewentualnym naruszeniom tego poczucia, prowadziły do wypaczeń w jego pojmowaniu. Jeśli wierzyć spostrzeżeniom biskupa płockiego i kujawskiego Antoniego Sebastiana Dembowskiego, autora satyry pt. *Punkt honoru*, zjawisko to stało się swoistym demonem obecnym w życiu wszystkich warstw społecznych. Przytoczywszy przykłady różnych sytuacji w konkluzji utworu, Dembowski pisał:

Co to jest za bies? Ten to *Punkt Honoru*,
Jako go nazywać, mówcie bez uporu,
Ja tej pokusy wcale nie pojmuję,
Choć sobie dosyć głowy na tym psuję,
To tylko mówię, że gdy się modlimy,
Gdy w onych słowach głos do Nieba ślemy:
Ubroń nas Panie wojny, głodu, moru,
Przydać potrzeba i *Punktu Honoru*⁷.

Dalej, rozróżniając prawdziwe pojmowanie honoru od fałszywego, duchowny pisał:

To mi to honor, to punkt jego prawy,
Gdy kto cnotliwie swej popiera sławy;
Jeśliś jest żołnierz, dostoj w rangi placu,
A jeśliś szlachcic, bywasz na pałacu,
Niech cię tam z cnoty, nie z obrotu znają,
Jakiego chytry zradnie zażywają;
Niech twe prywaty Dworu publicznemu
Nie szkodzą, ustąp prawu Ojczystemu;
Tam pokaż serce gdzie o całość chodzi,
Nie gdzie prywatą, albo zysk uwodzi⁸.

W dołączonej refleksji autor satyry wskazał, że postrzeganie honoru tylko przez pryzmat uznania i sławy jest w istocie pomyłką ludzką wyobraźni, chwytnością cienia tej dyspozycji moralnej zamiast jej istoty.

Półtora wieku później Wilhelm Feldman, wydając pod pseudonimem Zygmunt A. Pomian *Kodeks honorowy*, pisał, że zdolnym do udzielenia satysfakcji w pojedynku może być „tylko człowiek nieposzlakowanego honoru, gentleman” i wymieniał wiele występków dyskwalifikujących z kandydowania do tego grona. Warunki spełniał tylko osobnik cieszący się odpowiednią opinią – czego wyrazem był ów nieposzlakowany honor – wykazujący się

⁷ A.S. Dembowski, *Punkt Honoru*, b.m.w. [przed 1749], k. 7 recto.

⁸ *Ibidem*, k. 8.

przymiotami, które pozwalały dostrzec w nim uosobienie współczesnych w postawie *gentlemana* cnót rycerskich⁹.

Wracając do punktu wyjścia naszych rozważań – jak wspomniałem, według mnie przywołana wyżej sytuacja, będąca następstwem wydarzeń, które rozegrały się podczas konklawe w 1903 r., obrazuje przywiązanie jej aktantów do dwóch koncepcji honoru: postrzeganego z jednej strony przez pryzmat godności i przynależności do grupy – w tym przypadku dostojników kościelnych – z drugiej zaś honoru jako wewnętrznego zobowiązania, aby zachowywać się w określony sposób. Kardynałowie, zwłaszcza reprezentujący krąg kultury śródziemnomorskiej, odebrali wystąpienie Puzyry jako naganne przede wszystkim dlatego, że użył narzędzia uznawanego w tym czasie za ingerencję świecką. Nie zapominając o grze politycznej toczonej przez mocarstwa w tle wyborów nowego biskupa Rzymu – w sytuacji, w której papież wciąż jeszcze ogłaszał się oficjalnie „więźniem Watykanu”, stosunki zaś z władzami Królestwa Włoch były dalekie od dobrych – każde zachowanie tego typu mogło wywoływać zrozumiałe oburzenie¹⁰. Jan Puzyra traktował natomiast swoje wystąpienie jako podążanie za głosem sumienia, które nakazywało mu wierność wyznawanym zasadom wynikającym z jego roli w strukturach Kościoła katolickiego, pochodzenia, wychowania oraz określonej wizji państwa i narodu. Dlatego też wokół sposobu postrzegania przez biskupa krakowskiego wymienionych wyżej wspólnot ideowych koncentrować się będą prezentowane rozważania, mogące stanowić nie tylko podstawę do refleksji o historii polskiego Kościoła, ale również o wyzwaniach, jakim obecnie musi stawić czoła.

⁹ Kodeks honorowy i reguły..., s. 7-9.

¹⁰ Z. Obertyński, *Weto kardynała Puzyry*, „Collectanea Theologica” 1958, T. 29, nr 1, s. 11.

Wstęp

Historia Polski, zwłaszcza w swej XIX- i XX-wiecznej odsłonie, wprowadza na scenę życia społecznego postaci, których działalność budzi do dziś wątpliwości, kontrowersje, a nawet emocje. Do takich osób należy z pewnością kardynał Jan Duklan Maurycy Paweł Puzyna. Ten kościelny dostojnik i arystokrata trwale zapisał się na kartach polskich dziejów narodowych. Podejmowane przez niego niepopularne decyzje okazały się z czasem główną przyczyną tego, że stał się symbolem odchodzącego świata idei konserwatywnych, zmarginalizowanych na przełomie XIX i XX stulecia przez rozwój nowoczesnych ruchów politycznych i światopoglądowych. W strukturach Kościoła, któremu wiernie służył od momentu wstąpienia do seminarium, kojarzony jest do dziś głównie z ostatnią oficjalną próbą bezpośredniej ingerencji władzy świeckiej w proces wyboru papieża, co miało miejsce w trakcie pamiętnego konklawe z 1903 r.

Jan Puzyna, zapamiętany przede wszystkim jako biskup krakowski, należy do postaci przywoływanych często nie tylko przez historyków, ale również badaczy literatury. Konteksty tych odniesień związane są z jego decyzjami, dotyczącymi postaci takich jak Juliusz Słowacki, Stanisław Wyspiański czy Michał Bałucki, o czym szerzej opowiadam w dalszych ustępach książki oddawanej w ręce czytelników. Badacz, który podejmuje się próby ukazania postaci tak nietuzinkowej jak Puzyna w nowym świetle, musi zmierzyć się przede wszystkim z jej utrwalo­nymi ocenami, rozpowszechnianymi od ponad wieku. Są one ściśle powiązane z dwoma mitami funkcjonującymi w pamięci zbiorowej Polaków. Pierwszy to mit patriotyczno-wolnościowy, ukształtowany w dobie Rzeczypospolitej szlacheckiej. W okresie zaborów i walk narodowowyzwoleńczych przeszedł on transformację w duchu romantycznego mesjanizmu, stając się jednym z głównych czynników konstytuujących archetypy postaw i działań. Jak słusznie zauważył Marcin Król, niezależnie od tego, czy zgadzamy się czy nie z hasłami głoszonymi

przez wyznawców takiej formuły patriotyzmu, nie możemy nie doceniać roli, jaką sam mit odegrał w naszych najnowszych dziejach¹¹. Jan Puzyna został wpisany w narrację tego mitu jako postać niezgodna z obowiązującym w jego ramach wzorcem osobowym. Podobnie jak inni zwolennicy konserwatyzmu słowem i czynem sprzeciwiał się różnym formom manifestowania emocji związanych ze zjawiskiem, które nazywał „patriotyzmem ulicznym”. W negatywnych ocenach współcześni oraz potomni zarzucali Puzynie brak wyższych uczuć wobec własnej utraconej ojczyzny, a w konsekwencji również narodu, bądź – w najlepszym razie – podejmowanie niesamodzielnych decyzji pod wpływem osób, z którymi wiązały go nici zależności lub sympatii, zwłaszcza takich jak Agenor Maria Gołuchowski¹² czy profesor Stanisław Tarnowski¹³.

Podstawą drugiego mitu ukształtowanego w odniesieniu do postaci hierarchy jest przekonanie o nierozłącznym związku polskości z religią katolicką. W tym właśnie duchu, po śmierci Jana Puzyny, próbowali tłumaczyć jego działalność współpracownicy i sympatycy kardynała pozostający w zdecydowanej mniejszości. Za ich reprezentanta uznaje się księdza Edwarda Komara – wychowanka, a następnie ojca duchownego w krakowskim seminarium i spowiednika kniazia z Kozielska. We wspomnieniach Komara starał się wykazać, że Puzyna podejmował decyzje korzystne zarówno dla Kościoła, w wymiarze diecezjalnym i powszechnym, jak i dla narodu polskiego. Problem z osobą kardynała, wpisaną w kreację tego mitu, polega na kolejności priorytetów. Dla Puzyny człowiek winien był bowiem najpierw definiować się jako katolik, dopiero później zaś, niejako w konsekwencji – jako Polak. Tylko taki porządek miał gwarantować spełnienie postulatu niezłomnej pracy, którego celem było intelektualne i moralne odrodzenie Polski.

Reasumując, wydaje się, że Jan Puzyna stał się postacią funkcjonującą na styku dwóch mitów zbudowanych wokół tego samego źródła, jakim była idea miłości ojczyzny. Jej odmienne pojmowanie wynikało z samej konstrukcji opartej na koncepcjach walki i konspiracji z jednej strony, z drugiej zaś na pracy i samodoskonaleniu.

¹¹ Zob. M. Król, *Patriotyczna myśl i patriotyczny stereotyp*, [w:] *Mity i stereotypy w dziejach Polski*, red. J. Tazbir, Warszawa 1991, s. 297-307.

¹² Urodzony w 1849 r., syn Agenora Romualda Gołuchowskiego (1812-1875), trzykrotnego namiestnika Galicji; polityk, minister spraw zagranicznych i minister dworu w rządzie monarchii austro-węgierskiej, zm. w 1921 r. (zob. J. Buszko, *Gołuchowski Agenor Maria (1849-1921)*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 8, Wrocław 1959-1960, s. 260-261).

¹³ Urodzony w 1837 r., historyk literatury, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, publicysta i polityk, jeden z przywódców konserwatystów krakowskich, zm. w 1917 r. (zob. T. Budrewicz, R. Stachura-Lupa, *Tarnowski Stanisław Kostka (1837-1917)*, [w:] PSB, t. 52, Warszawa-Kraków 2017-2019, s. 533-541).

Moim celem przy przystępowaniu do kwerendy archiwalnej było skonfrontowanie kreowanych w sposób celowy stereotypowych opinii o Janie Puzynie z wyobrażeniem jego osoby, zbudowanym na podstawie analizy zachowanych źródeł. Z tak postawionego zadania wynika przyjęta konstrukcja pracy. Zastosowałem w niej układ problemowy, wyjąwszy rozdział pierwszy, uporządkowany chronologicznie. Zawiera on elementy genealogii tej gałęzi rodu Puzynów, z której wywodził się hierarcha, a także jego biogram, rozszerzony o omówienie mniej dotychczas znanych kart jego życiorysu. Wątki dotyczące poglądów społeczno-politycznych kardynała przedstawiono w celu zobrazowania ich związku z jego działaniami.

W treści pozostałych trzech rozdziałów podjęto próbę odpowiedzi na pytania o trzy rudymentalne elementy systemu przekonań Jana Puzyny. Pierwsze dotyczy Kościoła i religii rzymskokatolickiej. Jan Puzyna ponad połowę życia spędził w strukturach kościelnych, z powodzeniem pnąc się po szczeblach kariery – od kanonika przemyskiego przez biskupa pomocniczego we Lwowie aż do księcia kardynała krakowskiego. Swoją posługę realizował z ogromną determinacją, konsekwentnie trzymając się określonej wizji funkcjonowania wspólnoty wierzących podległej Stolicy Apostolskiej. Poznanie zatem poglądów kniazia z Kozielska na poszczególne kwestie związane z organizacją Kościoła i modelem religijności, a także możliwych inspiracji, które je ukształtowały, implikuje częściowo odpowiedzi na pozostałe pytania.

Drugie pytanie jest związane z koncepcją państwa. Przemiany w zakresie formy rządów, stosunków społecznych i relacji z Kościołem, dokonujące się w Europie w XIX w., w zasadniczy sposób wpłynęły na postrzeganie roli religii i duchowieństwa. Dla niniejszych rozważań istotny będzie zwłaszcza stosunek kolejnych biskupów Rzymu do sytuacji politycznej w Europie po upadku Państwa Kościelnego. Konflikt z Królestwem Włoskim o zagarnięte terytoria, którego konsekwencją było ogłoszenie przez papieża Piusa IX statusu „więźnia Watykanu”, na wiele lat zdeterminowały politykę zewnętrzną Stolicy Apostolskiej. Postawiły one jednocześnie kler katolicki, zwłaszcza zaś hierarchów w poszczególnych krajach europejskich, przed koniecznością lawirowania pomiędzy decyzjami Kurii Rzymskiej a działaniami państwa restrykcyjnymi nierzadko wobec Kościołów lokalnych. Szczególna sytuacja ukształtowana na ziemiach polskich wskutek zaborów, ingerencja administracji rządowej w organizację i funkcjonowanie Kościoła, represje wobec katolików stanowią kolejny ważny aspekt, który rzutuje na przyjęty schemat prezentowanych analiz i formułowanych na ich podstawie wniosków. Na postrzeganie instytucji oraz funkcji państwa w przypadku postaci takich jak Puzyna istotny wpływ miała także specyfika monarchii habsburskiej i funkcjonującej w jej ramach autonomii Galicji, co stanowi znaczące dla podjętego tematu badawczego tło.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archivio Apostolico Vaticano (AAV):

- Archivio della nunziatura Apostolica Vienna (busta 663, 664).
- Secretaria Brevium (5798, 5839, 5955, 6035).
- Segretaria di Stato, Morte di pontefice e conclavi, 1878-1922, t. 2, Pio X (scatola 10/A, scatola 14/A).

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD):

- zespół nr 354, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, Dział XIII (sygn. Teka 7, plik 6).
- zespół nr 355, Archiwum Radziwiłłów z Nieborowa, Korespondencja seria II (sygn. 842).

Archiwum Kapituły Katedralnej w Krakowie (AKKK):

- Conclave 1903.
- Korespondencja Jana Puzyny.
- Twórczość Jana Puzyny.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AKMK):

- Pers. A.T. III, Archiwum Kardynała Puzyny (Akta personalne 1856-1890, Listy pasterskie, Listy z lat 1895-1897, Pisma w sprawie restauracji kaplicy zygmuntońskiej, Posługa biskupia, Sprawa budowy pomnika Piusa IX w Katedrze wawelskiej, Wizytacje dekanatu żywieckiego 1895, Rękopisy rozporządzeń i pozwoleń wydanych, Korespondencja 1895-1911, Niektóre wydrukowane dokumenty kardynała).
- Teki Sapieżyńskie, I, III (Listy do Adama Stefana Sapiehy przesyłane od Jana Puzyny i innych duchownych).

Archiwum Muzeum Zamoyskich w Kozłowie (AMZK):

- zespół nr 804, Archiwum Zamoyskich z Kozłówki (sygn. 22, Korespondencja Anieli Zamoyskiej z Potockich).

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK):

- zespół nr 576, Obchody i uroczystości krakowskie – zbiór szczątków zespołów akt komitetów obchodów (sygn. 202, Książd kardynał Jan z Kozielska Puzyna).

Archiwum Państwowe w Lublinie (APL):

- zespół nr 72, Archiwum Brezów z Siekierzyniec (sygn. 342, Korespondencja Kajetana Czarneckiego, cz. 3 – korespondencje od lit. O do R).

Archiwum Państwowe w Opolu (APO):

- zespół nr 1191, Rejencja Opolska (Akta personalne Erzbischof Simon 1908-1912).

Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (APPPTJ):

- sygn. 2501, Liber memorabilium par. Kochawina; sygn. 878, Korespondencja Henryka Jackowskiego.

Archiwum Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego w Rzymie (ACRR):

- Pars III (Listy Jana Puzyny do przedstawicieli zgromadzenia: Stefana Pawlickiego, Karola Grabowskiego, Waleriana Przewłockiego, Pawła Smolikowskiego, sygn.: 40523, 40527, 40528, 40529, 40532, 40533, 40534, 40535, 40536, 40537, 40538, 40539, 40540, 40543, 40545, 40546, 40547, 40553, 40555, 40557, 40560, 40561, 40563, 40565, 40566, 40567, 40568, 40569, 40577, 40580, 40581, 40582, 40583, 40584, 40585, 40587, 40589, 40592, 40593, 40594, 40597, 40598, 40599).

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Dział Rękopisów (BJ, Rkps):

- sygn. 8082, Korespondencja Michała Bobrzyńskiego wiceprezydenta Rady Szkolnej Krajowej z 1896 r.
- sygn. 8084, Korespondencja Michała Bobrzyńskiego wiceprezydenta Rady Szkolnej Krajowej z 1898 r.
- sygn. 8089, Korespondencja Michała Bobrzyńskiego z lat 1905-1907.
- sygn. 8090, [List Puzyny z 29 września 1908 r.].
- sygn. 10056, Korespondencja Władysława Łozińskiego z lat 1861-1913, t. II: Niemcewicz-Puzyna.
- sygn. 10038, Materiały do powstania Komitetu Oświaty Ludowej w Galicji, 1890-1892.
- sygn. 8352, S. Pawlicki, Myśli do konferencji.
- sygn. 8698, Korespondencja ks. dr. prof. Stefana Pawlickiego z lat 1862-1916, t. 4: Moldenhawer-Puzyna.
- sygn. 8988 III, Korespondencja ks. dr. prof. Stefana Pawlickiego z lat 1862-1916, t. 4.
- Przyb. 283/71, Ukształcenie człowieka w podmiotowym i przedmiotowym nauczaniu.
- PF-1916, Stefan Swieżawski, materiały genealogiczne.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie [Центральний державний історичний архів України м. Львів] (CPAHU):

- Fond 197, opys 1, Teczka osobowa księdza kanonika Puzyny 1885-1888.

Lwowska Naukowa Biblioteka im. Wasyla Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy [Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника Національної Академії Наук України] (LNB) – rękopisy zdigitalizowane dostępne w zasobach cyfrowych Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu:

- Fond 141, Zbiór Aleksandra Czołowskiego (dział II, rkps 597, Papiery rodzinno-majątkowe Romana Puzyny 1768-1837).
- Fond 45, Archiwum Dzieduszyckich, cz. II: Autografy Biblioteki Poturzyckiej Dzieduszyckich (rkps 406, opys IV, Listy do Włodzimierza Dzieduszyckiego od różnych osób na literę P. XIX w., rkps 1102, rkps 1628).

Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Wien (AT-OeStA/HHStA):

- Diplomatie und Außenpolitik 1848-1918, GKA Rom Geistliche Agentie (Akten 204-4, Bischofsernennungen 1895, Johann Puzyna zum Bischof von Krakau).
- OMeA NZA 304-45, Audienz des Kardinals Jan Puzyna de Kosielsko, Bischof von Krakau.

Streszczenie

Honor meus. Kardynała Puzyna wizja Kościoła, państwa i narodu

Kardynał Jan Duklan Maurycy Paweł Puzyna należy do tych postaci zapisanych na kartach historii Polski, których działalność budzi do dziś wątpliwości i kontrowersje. Podejmowane przez niego niepopularne decyzje stały się główną przyczyną tego, że stał się on z czasem symbolem odchodzącego świata idei konserwatywnych, zmarginalizowanych na przełomie XIX i XX stulecia przez rozwój nowoczesnych ruchów politycznych i światopoglądowych. W strukturach Kościoła kardynał Puzyna kojarzony jest do dziś głównie z ostatnią oficjalną próbą bezpośredniej ingerencji władzy świeckiej w proces wyboru papieża, co miało miejsce w trakcie pamiętnego konklawe w 1903 roku.

Niniejsze opracowanie stanowi pierwszą próbę spojrzenia na postać Jana Puzyny w możliwie szerokim kontekście. Omawiając jego poglądy, autor zwrócił uwagę na czynniki społeczne i kulturowe, które wpłynęły na formację ideową kardynała. Przedmiotem analizy stały się także aspekty działalności duchownego, nawiązujące w sposób bezpośredni i pośredni do jego przekonań. Refleksją objęte zostały również kwestie związane z recepcją osobowości Puzyny, jego decyzji i głoszonych poglądów zarówno w środowisku duchownych, jak i poza nim. Konsekwencją przyjętego toku pracy stało się pytanie o przyczyny zdominowania opowieści o kardynale Puzynie przez akcentowanie negatywnych ocen jego działalności. Zdaniem autora opracowania fenomen polegający na funkcjonowaniu w pamięci zbiorowej tego wizerunku pozwala zrozumieć lepiej zależności istniejące między różnymi modelami postaw, widocznymi do dziś w polskim życiu publicznym.

Słowa kluczowe: kardynał Jan Puzyna, Kościół katolicki, historia Polski, Galicja, Kraków, papież Pius X, konklawe

Summary

Honor meus: Cardinal's Puzyna Vision of Church, State and Nation

Cardinal Jan Duklan Maurycy Paweł Puzyna is one of those figures in the Polish history whose activities still arouse doubts, controversy and even emotions. His unpopular decisions were the main reason for him to become the symbol of the passing world of conservative ideas. Ideas marginalized at the turn of the 19th and 20th centuries by the development of modern political and ideological movements. Until today in the structures of the Church cardinal Puzyna is associated mainly with the last official attempt of secular authorities to directly interfere in the process of electing the pope, which took place during the memorable conclave of 1903.

This study is the first attempt to look at Jan Puzyna in the widest possible context. To make it possible it was necessary to ask some additional and probing questions, as a supplementation to the known issues. The author looked for social and cultural factors which influenced the ideological formation of Jan Puzyna. Furthermore, in the study one can also find the analysis of some other aspects, such as Puzyna's activity in Przemyśl and Lwów, as well as the reactions to his personality, decisions and views. Last but not least, the most interesting reasons for cardinal Puzyna to be remembered are predominantly negative comments. In author's opinion, acknowledging of this phenomenon could help to understand the relations existing between different patterns of attitudes visible in Polish public life to this day.

Keywords: cardinal Jan Puzyna, Catholic Church, history of Poland, Galicia, Kraków, pope Pius X, conclave

Opracowanie nie tylko poszerza zakres informacji dotyczących działalności hierarchy, ale także ukazuje trzy najistotniejsze elementy światopoglądu Jana Puzyny, związane z jego wizją Kościoła, państwa i narodu. Porządkują one materiał przedstawiony w książce, pozwalając na wskazanie szarookiego wachlarza uwarunkowań kulturowych, które miały wpływ na zapatrywania oraz decyzje duchownego.

Podejmując wątek oceny działalności przez współczesnych, jak i potomnych kardynała, autor wskazał, że wspomniane trzy składowe przekonania, charakteryzujące bohatera książki, wpisują się w szerszy kontekst dyskusji na temat miejsca Kościoła i religii oraz wizji patriotyzmu w polskim życiu publicznym. Zwrócił również uwagę na odniesienia do utrwalonych opinii dotyczących Puzyny, jak i mitów funkcjonujących w zbiorowej pamięci Polaków, które tkwiły u podstaw owych sądów.

<https://akademicka.pl>